

Adresát: Klienti Tomaier Legal advokátní kancelář s.r.o.
Autor: Tomaier Legal advokátní kancelář s.r.o.
Datum: 13. března 2019
Předmět: Dopad zavedených opatření proti šíření viru COVID-19 na existující závazkové vztahy

I. PŘEDMĚT MEMORANDA

Předmětem tohoto memoranda je posouzení dopadu opatření zavedených vládou České republiky jako reakce na šíření viru COVID-19 a dopad těchto opatření na existující závazkové vztahy uzavřené před zavedením těchto opatření. Jedná se zejména o důsledky spojené s omezením pohybu občanů a cizích státních příslušníků na území České republiky a zákaz jejich srocování ve větším počtu na jednom místě v jeden okamžik, čímž může dojít k omezení možnosti plnění uzavřených závazkových vztahů.

II. PŘEDPOKLADY

Při vypracování tohoto memoranda jsme vycházeli z obecných předpokladů týkajících se mimořádného stavu, který umožňuje vládě České republiky zavádět opatření, kterými by mělo být zamezeno šíření viru COVID-19 na území České republiky.

Toto memorandu vychází z předpokladu, že existující smluvní závazky se řídí právem České republiky.

III. POSOUZENÍ VLIVU ZAVEDENÝCH OPATŘENÍ NA EXISTUJÍCÍ ZÁVAZKOVÉ VZTAHY

Obecně platí, že každý závazkový vztah je nutné posuzovat individuálně vždy s ohledem na dané skutkové okolnosti a individuální smluvní ujednání. Níže uvedené možnosti platí jako obecné závěry vycházející z právního řádu České republiky, zejména zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „**ObčZ**“).

Zákonným omezením osob nacházejících se na území České republiky, respektive jejich omezení ve vstupu na území České republiky, může docházet k neočekávaným komplikacím při plnění povinností ze závazkových vztahů. Omezení možnosti plnění je zpravidla spojeno s porušením smluvních povinností a nezřídky je spojeno s povinností náhrady škody, případně sankcemi (smluvní pokutami).

III.1 Podstatná změna okolností

V případě závazkových vztahů uzavřených v době, kdy nebylo možné předvídat rozšíření viru COVID-19 na území České republiky a o to více předvídat opatření vlády České republiky, kterými je omezen pohyb osob na území České republiky, může momentální situace představovat neočekávané změny, které strany daného závazkového vztahu nemohly v době jeho uzavření předvídat.

Jestliže v předmětném závazkovém vztahu není pamatováno na neočekávané okolnosti, aplikuje se na tuto problematiku ustanovení § 1765 odst. 1 ObčZ. Tato právní úprava stanoví, že při podstatné změně okolností (oproti stavu ke dni uzavření smlouvy), která založí v právech a povinnostech smluvních stran hrubý nepoměr (např. právě znemožnění plnění smlouvy v důsledku omezení osob na území ČR), má ta strana, která je změnou okolností dotčena, právo domáhat se obnovení jednání o smlouvě. Takové právo dotčené straně svědčí v případě, že prokáže, že podstatnou změnu nemohla rozumně předpokládat ani ovlivnit a tato skutečnost nastala až po uzavření smlouvy. Nutno však zmínit, že podstatná změna okolností neopravňuje dotčenou stranu k odložení plnění.

V praxi tak smluvní strana, jíž se podstatná změna okolností týká, je oprávněna vyvolat dodatečné jednání o podmínkách smlouvy, respektive o podmínkách plnění, ke kterému se dotčená strana zavázala.

Jestliže však druhá strana nebude ochotna reflektovat požadavek strany dotčené podstatnou změnou okolností, je dotčená strana oprávněna domáhat se určení změny závazkového vztahu u soudu. Toto právo dotčené strany je zakotveno v ustanovení § 1766 ObčZ, přičemž platí, že soud není plně vázán návrhem účastníků a výsledkem jeho rozhodnutí může být změna závazku nebo jeho zrušení za podmínek, které určí soud. Návrh stran u soudu však musí být uplatněn v přiměřené lhůtě od doby, co byla zjištěna podstatná změna okolností, přičemž se má za to, že za přiměřenou lhůtu se považují dva měsíce.

Uplatnění práva na vyjednávání o nové podobě smluvního závazku však není přípustné, jestliže dotčená smluvní strana na sebe převzala nebezpečí změny okolností. V takovém případě je dotčená smluvní strana i nadále povinna plnit závazkový vztah dle smluvených podmínek.

III.2 Dodatečná nemožnost plnění

Za splnění určitých okolností může v důsledku opatření Vlády České republiky dojít i k nemožnosti plnění dle závazkového vztahu. I v tomto případě platí, že přednost před zákonnou úpravou má ujednání stran v daném závazkovém vztahu. Jestliže taková ujednání stran absentují, uplatní se při nemožnosti plnění ustanovení § 2006 a násl. ObčZ.

Za nemožné plnění se však nepovažuje plnění, které lze splnit za ztížených podmínek, s většími náklady, s pomocí jiné osoby nebo až po určené době. O nemožné plnění tak jde v okamžiku, kdy takové plnění nelze splnit pro právní či faktické překážky, které nejsou pomínutelné. Opět se však jedná o skutečnosti, které vyšly najevo až po uzavření daného závazkového vztahu a tyto skutečnosti nemohla žádná ze stran předvídat.

Výše uvedené pravidlo prolamují tzv. fixní závazky (závazky, z nichž je patrné, že po uplynutí sjednané doby nemůže mít druhá strana zájem na jejich splnění). V takovém případě se má za to, že pokud existují skutečnosti, které zakládají nemožnost plnění v určené době, jedná se o nepominutelné důvody. Odborný komentář k tomuto dodává, že: „*Změna právních předpisů, které plnění dluhu zakázají, způsobí tedy zánik pro nemožnost plnění stejně, jako by šlo o nemožnost fyzickou (tak například zákaz obchodu s určitým zbožím, zákaz vývozu do určité oblasti, zákaz obchodu v určitém období či dnech v případě fixních závazků, např. nedělní či noční provoz apod.).*“¹

Důsledkem dodatečné nemožnosti plnění s ohledem na nové okolnosti je zánik samotného závazku. Je však důležité rozlišovat, zda již byl předmětný závazkový vztah splněn alespoň zčásti, či nikoliv. Pokud při změně okolností nebyl závazek splněn ani zčásti, zaniká tento závazek v celém rozsahu. Jestliže však již byl daný závazek splněn alespoň zčásti, takový závazek zaniká v celém rozsahu pouze za předpokladu, že z povahy závazku nebo jeho účelu plyne, že plnění zbytku závazku nemá pro druhou stranu význam. Jestliže plnění i zbylé části závazku má pro druhou stranu význam, zaniká tento závazek pouze v rozsahu nesplněné části.

Dotčená strana musí druhé straně oznámit, že nastaly nové skutečnosti, které zapříčinily nemožnost plnění bez zbytečného odkladu (zpravidla do několika dnů), v opačném případě je taková strana povinna nahradit druhé straně škodu vzniklou tím, že se takové nové skutečnosti nedozvěděla.

III.3 Vyšší moc

Pandemii viru COVID-19 a s ní spojené opatření lze dle našeho názoru zařadit mezi případy tzv. vyšší moci (vis maior), které jsou mimo kontrolu a vliv člověka a zároveň tyto okolnosti nemohly být předvídané při uzavření závazkového vztahu. Opět v tomto případě platí, že pokud si strany v daném závazkovém vztahu ujednaly postup při těchto nenadálých situacích, které ohrožují plnění smlouvy, užije se ujednání stran. Jestliže však strany řešení nenadálých situací sjednání nemají, upravuje tuto skutečnost ustanovení § 2913 odst. 2 ObčZ.

Zmíněné ustanovení stanoví, že povinnosti k náhradě škody za porušení povinnosti ze smlouvy se zprostí ten, kdo prokáže, že mu ve splnění povinnosti dočasně či trvale zabránila mimořádná, nepředvídatelná a nepřekonatelná překážka vzniklá nezávisle na jeho vůli.

¹ LAVICKÝ, Petr. *Občanský zákoník: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2015. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-535-0. S. 1223

Ze znění předmětného ustanovení tak plyne, že se jedná o tzv. liberační důvod pro případ povinnosti náhrady škody při porušení smluvní povinnosti. Je pravděpodobné, že právě v důsledku opatření Vlády České republiky bude docházet k omezení možnosti plnění sjednaného v závazkových vztazích, přičemž právě v důsledku porušení těchto smluvních povinností může dojít ke vzniku škody druhé smluvní straně.

Je však nutno podotknout, že tento liberační důvod se vztahuje pouze k povinnosti náhrady škody a nikoliv ke smluvním sankcím, typicky smluvním pokutám. Smluvní pokuta je paušální sankcí za porušení povinnosti konsensuálně sjednaná smluvními stranami, přičemž zákonné ustanovení směřuje toliko pouze na náhradu škody. Tím však není vyloučena možnost smluvního ujednání o vyloučení uplatnění smluvních sankcí při vzniku nenadálých okolností, které se za tzv. vyšší moc považují.

Pokud se jedná o možnost vyvinění ze smluvních sankcí (smluvních pokut), dochází právní teorie a soudní praxe k závěrům, že i z těchto může být dotčená smluvní strana v případě nenadálých okolností „osvobozena“, a to pro rozpor s dobrými mravy dle ustanovení § 2 odst. 3 ObčZ. V takovém případě však vždy záleží na individuálním posouzení konkrétního případu a uvážení konkrétního soudu, který by daný případ řešil. Nutno tak tento závěr brát s určitou rezervou, neboť stále platí, že vyšší moc je zákonným liberačním důvodem pouze pro náhradu škody způsobené v důsledku nenadálých a nepředvídatelných okolností.

III.4 Závazkové vztahy s mezinárodním prvkem

Ačkoliv toto memorandum směřuje na závazkové vztahy dle práva České republiky, lze se v široké míře setkat i se závazkovými vztahy, které mají mezinárodní prvek, tedy jsou uzavřeny s přeshraniční osobou. V takovém případě opět platí, že je na prvním místě podstatné smluvní ujednání.

Jestliže však závazkový vztah neobsahuje ujednání o řešení nenadálých situacích, je nejprve nutné určit, jakým právním řádem se daný vztah řídí. Jestliže mezi stranami neexistuje volba práva (smluvně ujednána), uplatní se pro určení právního řádu Nařízení Evropského parlamentu a rady (ES) č. 593/2008 ze dne 17. června 2008, o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy (Řím I), a to v případě, že přeshraniční osoba sídlí ve státě Evropské unie, případně Švýcarsku, Norsku či Islandu. Pokud je smluvní partner usazen v jiném státě mimo zmíněné, uplatní se pro určení rozhodného práva zákon č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém, ve znění pozdějších předpisů, případně mezinárodní smlouva s daným státem.

IV. SHRUTÍ

- (i) Důsledky opatření proti šíření viru COVID-19 na území České republiky na závazkové vztahy je vždy nutno posuzovat individuálně, a to nejen s ohledem na okolnosti a projev těchto důsledků, nýbrž i s ohledem na smluvní typ a smluvní ujednání daného závazkového vztahu.**
- (ii) V případě absence smluvních ujednání pro případy nepředvídatelných okolností lze využít instrumenty stanovené ObčZ, a to sice možnost vyjednávání o nových podmínkách závazkového vztahu pro podstatnou změnu okolností oproti stavu při kontraktaci.**
- (iii) V určitých případech lze nárokovat zánik závazkového vztahu, a to částečně či v celém rozsahu, z důvodu nemožnosti plnění s ohledem na nové skutečnosti v podobě právních či faktických překážek.**
- (iv) Případně lze při povinnosti náhrady škody za nesplnění smluvních povinností aplikovat tzv. liberační důvod, který porušující stranu zproští povinnosti k náhradě škody. Za splnění určitých podmínek lze taktéž uplatnit nenadálé okolnosti jako důvod pro zproštění povinnosti úhrady smluvních sankcí při nesplnění smluvních povinností.**
- (v) Pro smlouvy obsahující přeshraniční prvek je vždy nejprve nutné zjistit, jaký právní řád se na daný smluvní vztah aplikuje a následně postupovat dle právní úpravy tohoto státu. I v tomto případě se však předně uplatní smluvní ujednání stran.**

V. VÝHRADY

Při vyhotovení tohoto memoranda jsme vycházeli pouze z obecně závazných právních předpisů a nikoliv z individuálních závazkových vztahů.

Toto memorandum představuje pouze obecné posouzení možných variant a nezohledňuje veškeré právní a daňové aspekty či důsledky nastíněných možností. Toto memorandum nepředstavuje ani doporučení uskutečnit či neuskutečnit jakékoliv konkrétní faktické či právní kroky.

Toto memorandum vyjadřuje náš právní názor na danou problematiku a nezaručuje, že soudy, úřady či jiné orgány, které by se těmito otázkami v budoucnu případně zabývaly, dospějí ke stejným závěrům. Pokud jsme se v tomto memorandu vyjadřovali k daňovým či jiným aspektům zkoumaných otázek, vycházeli jsme pouze z obecných informací, které jsme měli při řešení nastíněných otázek k dispozici, a nezaručujeme proto, že v případě sdělení dalších podrobností či upřesnění podmínek daného závazkového vztahu budou naše závěry nadále relevantní. Doporučujeme proto, aby každý závazkový vztah byl posuzován individuálně s ohledem na skutkové okolnosti a smluvní ujednání. Dále pak, aby v otázkách daňových dopadů nastíněných variant byly tyto posouzeny příslušnými odborníky v oblasti daní se zohledněním všech rozhodných skutečností každé z variant.

Toto memorandum nemůže být použito žádnou třetí stranou nebo ve prospěch či neprospěch třetí strany bez našeho písemného souhlasu, a to ani v případě jakéhokoli řízení podle občanského, správního nebo trestního práva.

Mgr. Jan Tomaier, advokát
Tomaier Legal advokátní kancelář s.r.o.